

Сироїд, Олена Ігорівна

Українська духовна пісня усної традиції : стан і перспективи дослідження

Opera Slavica. 2023, vol. 33, iss. 4, pp. 47-67

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2023-4-8>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79401>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20240131

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Українська духовна пісня усної традиції: стан і перспективи дослідження

Ukrainian Spiritual Song of Oral Tradition: Research State and Perspectives

Олена Ігорівна Сироїд

(Львів, Україна)

Абстракт:

Авторка робить спробу визначити підходи, які б дозволили масштабне дослідження духовної пісні як явища народної традиції. З такою метою формується «погляд згори», так би мовити, зі сучасної точки зору на історію й стан українських народознавчих студій. Складність таких студій зумовлена передусім значною розпорошеністю відповідних рукописних та друківаних джерел, які при значній кількості мають здебільшого принагідний характер. Такій джерелознавчій специфіці розвідки відповідає поєднання історичного і порівняльного методів. Новизна й актуальність пов'язані, з одного боку — з фактом відсутності спеціальної наукової праці про духовну пісню в українській фольклористиці, з невивченістю історії фіксації текстів, як і спостережень щодо їх природи та функціонування; а з іншого — з безсумнівною цінністю цих творів, їх живучістю в усній традиції. У висновках накреслено перспективи дослідження української народної духовної пісні з акцентом на складності найактуальніших проблем, яку зумовлює багатство, різноманітність, об'ємність матеріалу.

Ключові слова:

духовна пісня; усна традиція; функціонування; записи; спостереження

Abstract:

The author attempts to define approaches that would allow a large-scale study of the spiritual song as a phenomenon of folk tradition. For this purpose, “a top view” is formed, so to speak, from a modern point of view on the history and state of Ukrainian ethnographic

studies. The complexity of such studies is primarily caused by the significant scattering of relevant manuscripts and printed sources; however, despite their significant number, they are primarily sporadic. The combination of historical and comparative methods corresponds to such a source studies specifics of the article. Novelty and relevance are related, on the one hand, to the fact that there is no special scientific work about the spiritual song in Ukrainian folklore studies, to the unexplored history of recording texts, as well as observations about their nature and functioning; and on the other—with the undoubted value of these works, their survivability in the oral tradition. The conclusions outline the prospects for the study of Ukrainian folk spiritual songs, emphasising the complexity of the most actual problems caused by richness, diversity, and the volume of the material.

Key words:

spiritual song; oral tradition; functioning; records; observations

Духовна пісня усної традиції засвідчує існування надзвичайно цікавої й неповної сфери духовного життя українців, що має давню історію. Увага до цього помітного явища з боку збирачів та дослідників фольклору виявлялася від початків народознавчих студій і триває досі. Однак були різні причини, які гальмували розвиток процесу, а насамперед антирелігійна ідеологія, що кілька десятиліть унеможлиблювала повноцінне вивчення народного релігійного репертуару. Відсутність спеціального дослідження духовної пісні української усної традиції зумовлює особливу актуальність студій над цим значним пластом народної культури, вивчення й узагальнення попереднього дослідницького досвіду.

Духовна пісня як явище складне й багатогранне об'єднує значну кількість творів різного походження, давності й функціонування. Ще у джерелах XIX ст. помітна диференціація двох видів духовних пісень: 1) книжні тексти; 2) пісні усної традиції, записані від кобзарів, лірників, старців, від носіїв фольклору загалом.

Книжним авторським творам української писемної традиції, збереженим у рукописних та друківаних пам'ятках, присвячено історичні, джерелознавчі, літературознавчі, музикознавчі студії. В кінці XIX – на початку XX ст. завдяки праці Михайла Грушевського¹, Івана Франка², Володимира Гнатю-

1 HRUŠEVŠ'KYJ, M.: Kil'ka duchovnych vîršiv z Halyčyny. In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Ševčenko*. Tom XIV. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1896, s. 1–16; HRUŠEVŠ'KYJ, M.: S'pivannyk z počatku XVII v. In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Ševčenko*. Tom XV. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1897, s. 1–48. Tom XVII. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1897, s. 49–98.

2 FRANKO, I.: *Našu koljady*. L'vov: Z' drukarně tovaristva imeni Ševčenko, 1890; FRANKO, Ī.: *Karpato-*

ка³, Володимира Перетца⁴, Юліана Яворського⁵, Михайла Возняка⁶ та інших вчених до наукового обігу ввійшло багато текстів, а поставлені проблеми, впроваджені методи не втратили актуальності й понині. Наприкінці ХХ ст. помітний новий підйом у вивченні української барокової духовної пісні, засвідчений насамперед літературознавчими дослідженнями Олександри Гнатюк⁷ та тривалими джерелознавчо-музикознавчими студіями Юрія Медведика⁸. Важливий внесок у дослідження релігійних авторських пісень, поширених на наших теренах, зробили також музикознавці Лариса Івченко⁹, Ольга Зосім¹⁰ та Ірина Матійчин¹¹.

-rus'ke pys'menstvo XVII–XVIII vv. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1900; FRANKO, Ī.: Duchovna j cerkovna poezija na Schodji j na Zachodji. Vstup do studij nad «Bohohlasnykom». In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Ševčenka*. Tom CXIII. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1913, s. 5–22 та інші.

- 3 HNATJUK, V.: *Uhrorus'ki duchovni virši*. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1902; HNATJUK, V.: Kil'ka duchovnych viršiv. (Spivannyk iz Hrušova). In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Ševčenka*. Tom LVI. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1903, s. 25–33 та інші.
- 4 PERETC", V.: *Istoriko-literaturnyja izslėdovanija i materialy*. Tom " Ī. Iz" istorii russkoj pėsnj. Čast' 1. Načalo iskusstvennoj poėzii v" Rossii. Izslėdovanija o vlijanii malorusskoj virševoj i narodnoj poėzii XVI–XVIII v. na velikoruskskuju. K" istorii Bogoglasnika. S.-Peterburg": Tipografija F. Vajsberga i P. Geršunina, 1900 та інші.
- 5 JAVORSKYJ, Ju.: Materyal'j dlja ystorry starynnoj pesennoj lyteratury v Podkarpatskoj Rusy. In: *Knihovna sboru pro výzkum slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském Ústavu v Praze*. Číslo 8. V Praze: Tiskem "Politiky", 1934, s. 5–345 та інші.
- 6 VOZNJAK, M.: Z kul'turnoho žytja Ukrajiny XVII–XVIII vv. In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Ševčenka*. Tom CVIII. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1912, s. 57–102. Tom CIX. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1912, s. 10–38; VOZNJAK, M.: Materijaly do istoriji ukrajins'koji pjsniji i virši. In: *Ukrajins'ko-rus'kyj archyv*. Tom IX. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1913, s. 1–240. Tom X. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1914, s. 241–480. T. XI. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1925, s. 481–591; VOZNJAK, M.: *Z polja ukrajins'koji duchovnoji virši*. Žovkva: Vydavnytvo ČSVV, 1925 та інші.
- 7 HNATJUK, O.: *Ukrajins'ka duchovna barokkova pjsnja*. Varšava–Kyjiv: «Pereval», 1994; *Barokovi duchovni pjsni z rukopysnych spivanykiv XVIII st. Lemkivščyny*. Vstup, uporjadkuvannja i komentari O. Hnatjuk. L'viv: «Misioner», 2000; ряд статей.
- 8 *Pjsni do Počajivs'koji Bohorodyci. Perevydannja druku 1773 roku*. Transkrypcija, komentari i doslidžennja Ju. Medvedyka. L'viv: «Misioner», 2000; MEDVEDYK, Ju.: *Ukrajins'ka duchovna pjsnja XVII–XVIII stolit'*. L'viv: Vydavnytvo UKU, 2006 та багато інших.
- 9 IVČENKO, L.: *Ukrainskij kant XVII–XVIII v. v.: avtoreferat dissertacii na soiskanie učenoj stepeni kandidata iskusstvovedenija*. Kijev, 1988; *Ukrajins'kyj kant XVII–XVIII stolit'*. Uporjadkuvannja, vstupna stattja, komentari L. Ivčenko. Kyjiv: «Muzyčna Ukrajina», 1990 та ін.
- 10 ZOŠIM, O.: *Zachidnoevropejs'ka duchovna pjsnja na schidnoslov'jans'kych zemljach u XVII–XIX stolittjach*. Kyjiv: DAKKKiM, 2009; ряд статей.
- 11 MATIJČYN, Ī.: Do pytannja zarodžennja novoho etapu duchovnoji pjsni v Halyčyni kincja XIX – peršojoj polovyny XX st. In: *Naukovi zapysky Ternopil's'koho nacional'noho pedahohičnoho universytetu im. Volodymyra Hnatjuka*. Serija: Mystectvoznavstvo. Vyp. 2. Ternopil': TNPU, 2012, s. 94–101 та ін. Можна згадати ще про окремі статті сучасних музикознавців, присвячені українським книжним духовним пісням, наприклад: LASTOVEC'KA, L.: *Kanty Danyla Tuptala (Dymytrija Rostovs'koho): do pytannja pro spivvidnošennja u nych avtors'kych ta zapozyčenych*

Духовна пісня української усної традиції, яка, без сумніву, більшою чи меншою мірою пов'язана з християнською писемністю, привернула до себе увагу значно раніше¹². Такі зацікавлення зародилися і розвивалися разом з появою та розгортанням народознавчих студій. Збирачі фольклору до релігійних творів ставилися по-різному, але, попри поодинокі випадки свідомого ігнорування їх як ненародних, захоплювалися цими зразками чи, принаймні, інтуїтивно старалися зберегти їх для наступних поколінь.

Отже, історія збирання й вивчення духовних пісень з народного репертуару мала свій романтичний період, а на наступних етапах розвитку фольклористики, які, закономірно, зачепили й цю групу творів, зі зміною підходів до матеріалу, його фіксації, методів дослідження інтерес до них не послаблюється, а навпаки — лише зростає. Найщасливіший час таких студій — кінець XIX — початок XX т. Хоча більші фольклорно-етнографічні зібрання зі значною кількістю записаних духовних пісень від народних виконавців з'являються друком вже від середини XIX ст. — скажімо, відомий збірник Амвросія Метлинського¹³, велике видання Якова Головацького¹⁴, матеріали Павла Чубинського¹⁵, Оскара Кольберґа¹⁶, Бориса Грінчен-

elementiv. In: *Naukovi zapysky Ternopil's'koho nacional'noho pedahohičnoho univertsytetu imeni Volodymyra Hnatjuka ta Nacional'noji muzyčnoji akademiji Ukrajinu imeni Petra Čajkovs'koho*. Serija: *Mystectvoznavstvo*. Vyp. 1 (18). Ternopil': TNPU, 2007, s. 16–22 та ін.

- 12 Початок студій над українськими книжними духовними піснями припадає щойно на 70-ті роки XIX ст. Огляд перших друкованих джерел, присвячених «Богогласникові», див. зокрема у монографії Юрія Медведика: MEDVEDYK, Ju.: *Ukrajin's'ka duchovna pisnja XVII–XVIII stolit'*. L'viv: Vydavnytstvo UKU, 2006, s. 15–16.
- 13 *Narodnyja južnorusskija pëśni. Izdanije Amvrosija Metlinskago*. Kijev": V" universitetskoj tipografii, 1854, XVIII + 472 + IV s.
- 14 *Narodnyja pëśni Galickoj i Ugorskoj Rusi, sobrannyja Ja. F. Golovackim"*. Čast' I. Dumy i dumki. Moskva: V" Universitetskoj tipografii, 1878. Čast' II. Obrjadnyja pëśni. Moskva: V" Universitetskoj tipografii, 1878. Čast' III. Raznočtenija i dopolnenija. Otdělenije I. Dumy i dumki. Moskva: V" Universitetskoj tipografii, 1878. Otdělenije II. Obrjadnyja pëśni. Moskva: V" Universitetskoj tipografii, 1878. Це велике зібрання фольклорно-етнографічних матеріалів почали друкувати ще з 1863-го року: *Narodnyja pëśni Galickoj i Ugorskoj Rusi. Sobranije, sostavlennoje Ja. F. Golovackim"*, i izdannoje s" *Predislovijem"* i raznymi ob"jasnenijami O. M. Bodjanskim". Čast' I. Dumy i dumki. In: *Čtenija v" Imperatorskom" Obščestvë Istorii i Drevnostej Rossijskich" pri Moskovskom" Universitetě*. Kniga tret'ja. Moskva: V" Universitetskoj Tipografii, 1863, s. I–XII + 1–130 та ін.
- 15 ČUBINSKĪJ, P.: *Trudy ètnografičesko-statističeskoj èkspedicii v" Zapadno-russkij kraj*. Tom" pervyj. Vypusk" pervyj. S.-Peterburg": Tipografija V. Bezobrazova i komp., 1872, XXX + 224 s. Tom" tretij. *Narodnyj dnevnik"*. S.-Peterburg": Tipografija V. Bezobrazova i komp., 1872, II + VIII + 486 + II s. Tom" pjatyj. S.-Peterburg": Tipografija Majkova, 1874.
- 16 KOLBERG, O.: *Pokucie*. Tom I. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1882, ss. IX + 360. Tom II. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1883, ss. IV + 300; KOLBERG, O.: *Chelmskie*. Tom I. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1890, ss. VII + 369. Tom II.

ка¹⁷, Осипа Роздольського — Станіслава Людкевича¹⁸, Філарета Колесси¹⁹. Важливими джерелами для вивчення народної релігійної пісенності виступають і українські періодичні видання, зокрема журнали «Основа», «Київська старовина». Особливо долучилися до записування й дослідження духовного передусім кобзарсько-лірницького репертуару Микола Лисенко²⁰, Василь Горленко²¹, Іван Франко²², Валеріан Боржковський²³, Павло Житецький²⁴, Олександр Малинка²⁵, Микола Сумцов²⁶,

Kraków: Drukiem Wł. L. Anczyca i spółki, 1891, ss. VI + 265; KOLBERG, O.: *Przemyskie*. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1891, ss. XX + 243; KOLBERG, O.: *Wołyń*. W Krakowie: Spółka wydawnicza polska, 1907, ss. XI + 450; KOLBERG, O.: *Dziela wszystkie*. Tom 29. Pokucie, część I. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1962, ss. XIV + 360. Tom 30. Pokucie, część II. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1963, ss. X + 300. Tom 33. Chełmskie, część I. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964, ss. XII + 372. Tom 34. Chełmskie, część II. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964, ss. X + 268. Tom 35. Przemyskie. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964, ss. XX + 244. Tom 36. Wołyń. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964, ss. XII + 452. Tom 49. Sanockie-Krośnieńskie, część I. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1974, ss. LX + 552. Tom 50. Sanockie-Krośnieńskie, część II. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1972, ss. 448. Tom 56. Ruś Czerwona, część I. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1976, ss. LXXXI + 445. Tom 57. Ruś Czerwona, część II. Zeszyt 1. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1978, ss. 768. Zeszyt 2. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1979, ss. 769–1435.

- 17 GRINČENKO, B.: *Ětnografičeskije materialy, sobrannyje v "Černigovskoj i sosědnich" s"nej gubernijach"*. Tom III. Pěsni. Černigov": Tipografija Gubernskago Zemstva, 1899.
- 18 Halyc'ko-rus'ki narodni mel'odiji. Čast' II. Zibrani na fonograf J. Rozdol's'kym, spysav i zredaguvav S. Ljudkevyc'. In: *Etnografičnyj zbirnyk*. T. XXII. U L'vovi: Z drukarnji NTŠ, 1908, s. I–V, 177–382.
- 19 *Narodni pisni z halyc'koji Lemkivščyny. Teksty j mel'odiji*. Zibrav, uporjadkuvav i pojasnyv d[okto]r F. Kolessa. In: *Etnografičnyj zbirnyk*. Tomy XXXIX–XL. U L'vovi: Z drukarnji NTŠ, 1929.
- 20 LISENKO, N.: Charakteristika muzykal'nych" osobennostej malorusskich" dum" i pěsen", ispolnjajemych" kobzarem" Veresajem". Noty k" dumam" i pěsnjam", ispolnjajemyj" O. Veresajem". In: *Zapiski Jugo-zapadnago Otděla Imperatorskago Russkago Geografičeskago Obščestva*. Tom I. Za 1873 god". Kijev": V" tipografii Imperatorskago Universiteta Sv. Vladimira, 1874, s. 339–366, 1–28 ta inšii.
- 21 GORLENKO, V.: Kobzari y lirniki. *Kievskaja Starina*, 1884, janvar', s. 21–50, dekabr', s. 639–657.
- 22 MIRON": «Vojancka pisnja». *Kievskaja Starina*, 1888, dekabr', s. 143–148; FRANKO, Ī.: Pisnja pro Pravdu i Nepravdu. In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Ševčenka*. Tom LXX. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1906, s. 5–70 ta in.
- 23 BORŽKOVSKĪJ, V.: Lyrnyky. *Kievskaja Starina*, 1889, sentjabr', s. 653–708.
- 24 ŽITECKĪJ, P.: *Malorusskija virši npravoučitel'nago soderžanija*. Kievskaja Starina, 1892, mart", s. 388–408; ŽITECKĪJ, P.: *Mysli o narodnych" malorusskich" dumach"*. Kijev": Tipografija G. T. Korčak"-Novickago, 1893.
- 25 MALINKA, A.: Kobzar' Petro Garas'ko i Lirnik" Maksym" Pryščenko. *Kievskaja Starina*, 1893, tom" XLII, sentjabr', s. 441–450; MALINKA, A.: Lirnik" Jevdokim" Mykitovyč" Mokroviz". *Kievskaja Starina*, 1894, tom" XLVI, s. 434–444 ta inšii.
- 26 SUMCOV", N.: Zamětki o malorusskich" dumach" i duchovnych" viršach". *Ėtnografičeskoje obozrěnije*, 1895, № 1, s. 79–107.

Володимир Гнатюк²⁷, Сергій Маслов²⁸, Порфирій Демущий²⁹, Гнат Хоткевич³⁰, Порфирій Мартинович³¹, Михайло Сперанський³², Володимир Щепотьєв³³, Філарет Колесса³⁴, Климент Квітка³⁵, Борис Луговський³⁶, Михайло Возняк³⁷, Михайло Грушевський³⁸, Павло Попов³⁹.

У багатьох з названих вчених та їх сучасників складалося враження великої популярності духовних пісень серед українського простолюдю й, відповідно, перспектив збирання і студіювання цієї групи творів⁴⁰. Проте вже на початку 30-тих років ХХ ст. гине не лише значна кількість носіїв традиції, але й активніші її дослідники – у такий кривавий спосіб наступає войовничо-атеїстична

- 27 HНАТJУK, V.: Ljirnyky. In: *Etnohrafičnyj zbirnyk*. T. II. L'viv: Z drukarni NTŠ, 1896, s. 1–73 та інші.
- 28 MASLOV, S.: Lirniki Poltavskoj i Černigovskoj gubernij. In: *Sbornik "Char'kovskago Istoriko-Filologičeskago Obščestva*. Tom 13-j. Char'kov": Tipo-Litografija «Pečatnoje Dělo», 1902, s. 217–226 та ін.
- 29 *Lyra y yju motyvŭ. Zbrav" v" Kŭjyvščŭny P. Demuc'kŭj. Kŭjyv*: Notopečatnja y drukarnja Y. Y. Čokolova, 1903.
- 30 ШОТКЕВІЧ, І.: Něskol'ko slov" ob" ukrainskich" banduristach" i lirnikach". *Ėtnografičeskoje obozrěnije*, 1903, № 2, s. 87–106.
- 31 Ukrains'ki zápysi Porfirija Martinoviča. *Kijevskaja Starina*, 1904, fevral', s. 257–313, mart', s. 452–477, aprěl', s. 149–191, maj, s. 339–399, ijun', s. 531–566, ijul'–avgust", s. 11–50, sentjabr', s. 304–321, oktjabr', s. 65–80, nojabr', s. 227–259 та ін.
- 32 SPERANSKIJ, M.: Južno-russkaja pěsnja i sovremennyje jeja nositeli. In: *Sbornik "Istoriko-Filologičeskago obščestva pri Institutě knjazja Bezborodko v" Něžině*. Tom V. Kijev": Tipografija I. I. Čokolova, 1904, s. 97–230 та інші.
- 33 ŠČEPOT'JEV, V.: Glavnyja temy religioznago pěsennago tvorčestva ukrainskago naroda v" christianskij period". In: *Trudy Poltavskoj učenoj archivnoj kommissii*. Vypusk" sed' moj. Poltava: Ėlekt. tip. G. I. Markeviča, 1910, s. 1–45.
- 34 KOLESSA, F.: Ukrajins'ki narodnji dumy u vidnošenju do pisen', viršiv i pochoronnych holosjin'. In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Ševčenka*. Tom CXXXI. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1921, s. 1–63; KOLESSA, F.: *Ukrajins'ka usna slovesnist'*. L'viv: Drukarnja NTŠ, 1938 та інші.
- 35 Ukrajins'ki Narodni Melodiji. Zibrav K. Kvitka. In: *Etnohrafičnyj Zbirnyk*. Tom II. Kyjiv: «Slovo», 1922.
- 36 LUHOVS'KYJ, B.: U «Desjatuchu». *Ukrajina*, 1924, knyha 4, s. 62–74; LUHOVS'KYJ, B.: Černihivs'ki starci. In: *Pervisne hromadjanstvo ta joho perežytky na Ukrajinі*. Vypusk 3. Kyjiv: «Deržavne vydavnyctvo Ukrajinu», 1926, s. 131–177; *Materijaly do jarmarkovoho repertuaru ta pobutu starčivstva v Zachidnij Černihivščyni*. B. Luhovs'kyj, vstupna stattja V. Nolla. Rodovid, 1993, № 6, s. 83–120.
- 37 VOZNJAK, M.: *Ėstorija ukrajins'koji literatury*. Tom III. Druha častyna. U L'vovi: Z drukarni NTŠ, 1924 та інші.
- 38 HRUŠEVŠ'KYJ, M.: *Ėstorija ukrajins'koji literatury*. T. IV. U Kyjivi: Z drukarni Deržavnoho V-va Ukrajinu – UAN, 1925.
- 39 POPOV, P.: Do tekstiv t. zv. «Kalynivs'kych» pisen'. In: *Etnohrafičnyj visnyk*. Kn. 4. U Kyjivi: Z drukarni Ukrajins'koji Akademiji Nauk, 1927, s. 8–30.
- 40 Див., наприклад: Lystuvannja Klymenta Kvitky i Filareta Kolessy. Uporjadkuvannja lystiv R. Zaljes'koji; vstupna stattja, prymitky A. İvanyc'koho. In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Ševčenka*. Tom CCXXIII. L'viv: Vydavnyctvo NTŠ, 1992, s. 318.

доба. Однак чужій тоталітарній системі так і не вдалося викоринити віру в Бога та пов'язані з нею форми народної духовної культури. Попри різні залякування й суворі заборони, давні духовні пісні збереглися в українській усній традиції понині. Цікаво, що в той найтемніший період історії поодинокі зразки релігійних творів потрапляли до друку в складі різних фольклорних збірань⁴¹, а деяким пощастило навіть стати об'єктом для наукового аналізу⁴².

З 90-тих років ХХ ст. справа записування й дослідження духовної пісні української усної традиції помітно відроджується як завдяки публікаціям матеріалів, що їх вдалося зберегти ще в попередні десятиліття⁴³, так і завдяки записам текстів від сучасних носіїв народної поетично-музичної спадщини⁴⁴ та їх опрацюванню. Зокрема, відомими для ширшого загалу стають імена останніх традиційних лірників Західного Полісся⁴⁵,

- 41 Скажімо, лемківський варіант «Лазаря» 50-тих–60-тих років ХХ ст. «захований» серед пісень «про родинне життя та жіночу долю» збірника Ореста Гижі, див.: *Ukrains'ki narodni pisni z Lemkivščynu*. Zibrav O. Huža, zahal'na redakcija S. Hrycu. Kyjiv: «Muzyčna Ukrajin», 1972, s. 285–286. У подібний спосіб потрапляли до друку варіанти «Самарянки», див. зокрема розділ «Пісні про кохання» видання фольклорних записів Лесі Українки: *Narodni pisni v zapysach Lesi Ukrainky ta z jiji spivu*. Uporjadkuvannja i prymitky O. Deja ta S. Hrycu, vstupna stattja O. Deja. Kyjiv: «Muzyčna Ukrajin», 1971, s. 196–197 та зразки інших духовних пісень фольклорного й книжного походження.
- 42 Софія Грица приділила чимало уваги псалмі про Багача і Лазаря у своїй відомій студії, опублікованій ще в 1979-му році: HRYCA, S.: *Melos ukrains'koji narodnoji epiky*. Kyjiv: «Naukova dumka», 1979, s. 67–71. Останнє перевидання цієї праці: HRYCA, S.: *Melos ukrains'koji narodnoji epiky*. Kyjiv: Vydavnyčyj dim Dmytra Buraho, 2015, s. 99–105.
- 43 Див, наприклад, розділ «Лірницькі пісні» у виданні: *Pisni Ternopil'sčynu*. Uporjadkuvaly S. Stel'maščuk, P. Medvedyk. Vyr. 2. Kyjiv: «Muzyčna Ukrajin», 1993; публікації записів Миколи Ільницького від Ганни Ільницької 70-тих років зі спробами їх аналізу: ІЛ'NYC'KYJM.: Kil'ka vstupnych sliv i prynahidnych sposterežen'. In: *Visnyk L'viv's'koho universytetu*. Vypusk 31. L'viv: Vydavnyčyj centr LNU, 2003, s. 371–376; SYROJID, O.: Duchovni pisni z Il'nyka. In: *Visnyk L'viv's'koho universytetu*. Vypusk 31. L'viv: Vydavnyčyj centr LNU, 2003, s. 395–402.
- 44 Див. тексти духовних пісень серед фольклорних матеріалів: DENYSJUK, I., HARASYM, Ja., HALAJČUK, V.: Fol'klorni zapysy z Polissja. In: *Visnyk L'viv's'koho universytetu*. Vypusk 31. L'viv: Vydavnyčyj centr LNU, 2003, s. 247–291; «Oj vydno selo»: *Narodni pisni sela Ardanovo Irsavs'koho rajonu Zakarpats'koji oblasti*. Zapysy, uporjadkuvannja, vstupna stattja ta prymitky I. Chlanty. Užhorod: «Zakarpattja», 2003; *Bohorodycja v ukrains'komu fol'klori*. Zibrala ta vporjadkuvala H. Koval'. L'viv: «Afiša», 2006; *Pokajanni ta pochoronni pisni*. Zapys tekstiv i melodij, uporjad., pidhot. tekstiv, vstup. st., prymitky I. Chlanty; rozšyfruvannja melodij F. Kopyncja. Užhorod: «Patent», 2007. Кілька фольклорних та фольклоризованих зразків потрапили і до великого зібрання церковних пісень, поширених наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. на Закарпатті: «*Spivajte Bohovi našomu, spivajte*». Uporjadkuvannja I. Chlanty. Užhorod: «Patent», 2008. Див. також рецензію на цей збірник: ІVANNIKOVA, L.: Novyj ukrains'kyj Bohohlasnyk. *Slovo Prosvity*, 2009, № 15 (496), 16–22 kvitnja, s. 10.
- 45 *Lirnyč'ki pisni z Polissja. Materialy do vyvčennja lirnyč'koji tradyciji*. Zapysy, vporjadkuvannja ta prymitky O. Ošurkevycja. Notni transkrypciji Ju. Rybaka. Rivne: «Rivnens'ka drukarnja», 2002.

Гуцульщини⁴⁶, друкуються матеріали з видань⁴⁷ і рукописів⁴⁸ ХІХ — початку ХХ ст., а також зібрані вже після другої світової війни⁴⁹.

Довге й складне життя «останнього» кобзаря Георгія Ткаченка увінчується посиленою увагою до його творчої особистості, традиційного репертуару, зокрема з боку авторитетної дослідниці українського епосу Софії Грици⁵⁰. На початку 90-тих Марина Гримич зацікавилася зафіксованим у записках Порфирія Мартиновича вмістом Вустинських книг — унікальних усних пам'яток, з яких довідуємося про різні моменти укладу життя та функціонування кобзарсько-лірницьких організацій⁵¹. Згодом працю над рукописами Порфирія Мартиновича, людини незвичайної долі, дослідника і кобзаря в одній особі, продовжив Кость Черемський. Його монографія «Шлях звичаю», написана насамперед на матеріалах П. Мартиновича, розкриває чимало цікавих деталей, пов'язаних з особливостями вивчення, виконання, сприйняття творів релігійного репертуару в середовищі народних професіоналів⁵². Тонкі спостереження й глибокі міркування знаходимо в розвідках Михайла Хая, присвячених

- 46 Про Дмитра Гинцара, «останнього і дуже популярного» носія гуцульської лірницької традиції див. у статті Ігоря Мацієвського «Християнське та етнотрадиційне в інструментальній музичній культурі народів Карпат: взаємозв'язки та антиномії»: МАСІJEVS'KYJ, Ї.: *Ihry j spivholossja*. Ternopil': «Aston», 2002, s. 116; а також у виданні: МАСІJEVS'KYJ, Ї.: *Muzyčni instrumenty huculiv*. Vinnytsja: «Nova knyha», 2012, s. 71–72.
- 47 «Перевидання цієї псалми зі співу лірника Степана Зюганя — перша в Україні публікація цього жанру після такої довгої перерви», — прокоментувала Олена Мурзіна текст «Страстей». з Кременчуцького повіту, який ще на початку ХХ ст. записала й видала в Москві Євгенія Ліньова, див.: LINEVA, Je.: *Opyt zapisi fonografom ukraïnskikh narodnykh pesen*. Podgotovka k izdaniju, vstupitel'naja stat'ja, kommentarii Je. Murzinoj. Kijev: «Muzyčna Ukraïna», 1991, s. 44, 64–65, 83.
- 48 *Materijaly do jarmarkovoho repertuaru ta pobutu starcivstva v Zachidnij Černihivščyni*. B. Luhovs'kyj, vstupna stattja V. Nolla. Rodovid, 1993, № 6, s. 83–120 та ін.
- 49 Наприклад, фольклоризовані варіанти пісні «Пасли пастири вівці на горі» 70-тих років знаходимо серед записів Федора Климчука з Берестейщини: KLYMČUK, F.: *Fol'klorni materialy z-pid Bilovez'koji Pušči*. In: *Visnyk L'vivs'koho universytetu*. Vypusk 31. L'viv: Vydavnyčyj centr LNU, 2003, s. 314, 344–345; бойківські варіанти «Самарянки», «Сирітки» кінця 70-тих — початку 80-тих — у збірниках Ганни і Василя Соколів: *Fol'klorni materialy z otčoho kraju*. Zibraly H. Sokil ta V. Sokil. U noty zavela L. Lukašenko. L'viv: «Misioner», 1998, s. 183–184, 221–226; *Narodni pisni z holosu Parasky Pavljuk*. Zibrav ta uporjadkuvav V. Sokil. L'viv: «Afiša», 2009, s. 104–105.
- 50 HRYCA, S.: *Psal'my v repertuari kobzarja (Do 95-riččja vid dnja narodžennja Heorhija Tkačenka)*. *Narodna tvorčist' ta etnografija*, 1993, № 4, s. 42–47; HRYCA, S.: *Transmisija fol'klornoji tradyciji*. Kyjiv–Ternopil': «Aston», 2002, s. 186–197 та інші.
- 51 HRYMYČ, M.: *Vykonavci ukrajins'kykh dum*. *Rodovid*, 1992, № 3, s. 14–21, № 4, s. 18–25.
- 52 ČEREMS'KYJ, K.: *Šljach zvyčaju*. Charkiv: «Hlas», 2002. З цим матеріалом пов'язана також студія: KUŠPET, V.: *Starcivstvo: mandrivni spivci-muzykanty v Ukraïni (XIX – poč. XX st.)*. Kyjiv: «Tempora», 2007.

духовним текстам в інтерпретації лірників⁵³, що, зрештою, стало підставою для переконливої наукової реконструкції традиційного виконання таких зразків⁵⁴. Серед публікацій останніх років помітні значні зусилля етномузиколога Олени Богданової, спрямовані на вивчення релігійного лірницького репертуару. Передусім виділяється розвідка про «Сирітку», вибудована на великій кількості зібраних варіантів, зокрема й сучасних⁵⁵.

Початі у 20-ті роки і тоді ж припинені дослідження цілком нового й дуже характерного пласту «Калинівських» творів⁵⁶ продовжили Роман Кирчів⁵⁷ і його учень Володимир Дяків⁵⁸. Інтерес до духовної пісні усної традиції засвідчують статті Людмили Іваннікової⁵⁹. Цієї теми торкаються у ширших студіях Вільям Нолл⁶⁰, Олександр Страхов⁶¹, подаючи порівняно недавні записи текстів. Релігійні твори народного репертуару займають поважне місце в працях сучасних дослідників українського письменства, зокрема Олексі Мишанича⁶², Леоніда Ушкалова⁶³, Юрія Пелешенка⁶⁴.

53 Ці розвідки ввійшли до монографії: CHAJ, M.: *Mykola Budnyk i kobzarstvo*. L'viv: «Astroljacija», 2015.

54 Див. зокрема видання звукозаписів: LĪRNYK, S.: «Īsuse mĭj...» Rekonstrukcija tradyciji ukrajins'kich lirnykiv. Kyjiv: UELF – Cassette b/n, 1997; CHAJ, M.: *Ukrajins'ka lira*. Warszawa: KOKA Records – 031CD-5, 1999.

55 BOHDANOVA, O.: «Syrĭtka» u časovo-prostorovomu kontynuuni lirnyč'koji tradyciji. In: *Problemy etnomuzykologiji*. Vypusk 2. Kyjiv: Vydavnytvo NMAU im. P. Ī. Čajkovs'koho, 2004, s. 110–134.

56 POPOV, P.: Do tekstiv t. zv. «Kalynivs'kich» pisen'. In: *Etnohrafičnyj visnyk*. Kn. 4. U Kyjivi: Z drukarni Ukrajins'koji Akademiji Nauk, 1927, s. 8–30; KRAVČENKO, V.: «Psal'my», ščo v 1923–24 rr. spĭvaly pročany pidčas podorožuvan' do riznych Čudes. In: *Etnohrafičnyj visnyk*. Kn. 4. U Kyjivi: Z drukarni Ukrajins'koji Akademiji Nauk, 1927, s. 71–78; CHARKĪV, V.]: Melodiji t. zv. «Kalynivs'kich» pisen'. In: *Etnohrafičnyj visnyk*. Kn. 4. U Kyjivi: Z drukarni Ukrajins'koji Akademiji Nauk, 1927, s. 1–4 ta inši.

57 KYRČĪV, R.: Fol'klorna opozycja vojnovnyčomu atejizmu. *Narodoznavčĭ zošyty*, 2003, № 1–2, s. 3–11.

58 DJAKĪV, V.: «Fol'klor Čudes» u pidradjans'kij Ukrajinĭ 1920-ch rokiv. L'viv: «Afiša», 2008.

59 ĪVANNĪKOVA, L.: Narodna psal'ma pro ditozhubnytvo v konteksti viruvan' ta obrjadovosti Pivdenno-Schidnoji Volynĭ (za materialamy s. Hubča Chmel'nyc'koji obl.). *Mifolohija ĭ fol'klor*, 2011, № 3–4 (10), s. 49–69; ĪVANNĪKOVA, L.: Biblijni symvoly v ukrajins'komu fol'klori: Jerusalym, Holhofa, blahodatnyj vohon'. *Mifolohija ĭ fol'klor*, 2012, № 2–3 (11), s. 5–15 ta in.

60 Зокрема у монографії: NOLL, V.: *Transformacija hromadjans'koho suspil'stva. Usna istorija ukrajins'koji seljans'koji kul'tury 1920–30 rokiv*. Kyjiv: «Oranta», 1999.

61 STRACHOV, O.: Narodna duchovna kul'tura ta chrystyanstvo. *Rodovid*, 1992, № 4, s. 41–43.

62 MYŠANYČ, O.: *Ukrajins'ka literatura druhoji polovyny XVIII st. ĭ usna narodna tvorčĭst'*. Kyjiv: «Naukova dumka», 1980.

63 UŠKALOV, L.: *Hryhorij Skovoroda ĭ antyčna kul'tura*. Charkiv: «Znannja», 1997; UŠKALOV, L.: «Nema v svĭti Pravdy...». *Ukrajina moloda*, 2013, 3 sičnja, s. 13.

64 PELEŠENKO, Ju.: *Ukrajins'ka literatura pižn'oho Seredn'ovičča (druha polovyna XIII–XV st.): Džerela. Systema žanriv. Duchovni intenciji*. Kyjiv: «Foliant», 2004.

Відсутність повнішого наукового видання текстів духовних пісень української усної традиції можна пояснити не лише несприятливими історичними обставинами, але й складністю такого завдання: значна розпорошеність зафіксованих зразків, яким пощастило потрапити до друку, не кажучи вже про ті, що залишилися в рукописах; проблема відбору записаного матеріалу та його класифікації, упорядкування, додатково ускладнена різним походженням духовних пісень; потреба коментарів, що передбачає глибші попередні студії. З наукової літератури кінця XIX – початку ст. дізнаємося про неодноразові спроби укладання збірань таких творів з подальшими планами видання збірників. Однак ці добрі наміри чи то з вже названих, чи то з інших невідомих причин залишилися нездійсненими. «Произведения этого рода не имѣютъ у насъ до сихъ поръ особаго сборника и я отлагаю свой запасъ именно для него. Только при значительномъ ихъ собраніи ... возможны какіе нибудь выводы о ихъ характерѣ, складѣ, внесенныхъ исторіей и народнымъ духомъ оригинальныхъ чертахъ, степени воздѣйствія и заимствованія у сосѣднихъ народовъ и т. под.», – писав Василь Горленко у своїй праці «Кобзарі і лірники», опублікованій у 1884 році в «Київській старовині»⁶⁵. «Считаю не лишнімъ упомянуть для интересующихся, что мною подготавливается къ печати сборникъ «псаломъ» съ нотами», – таку примітку залишив Гнат Хоткевич у тексті своєї доповіді, виголошеної на XII Археологічному З'їзді й надрукованої на сторінках «Етнографічного огляду»⁶⁶. На оприлюднення цих джерел сподівався Михайло Сперанський⁶⁷. Михайло Грушевський в «Історії української літератури» згадує «цінну збірку Манжури 1870-х рр., що зісталась невиданою в архіві харківського істор.-фільольогічного товариства»⁶⁸ та «новішу збірку лірницького репертуара Слобожанщини, споряджену в 1910 рр. Г. Хоткевичом», яка «спочила так само в актах, як і старша збірка Манжури»⁶⁹, а також зауважує, що «таких більших і менших збірок, без сумніву чимало спочиває по ріжних архівах»⁷⁰.

Повідомлення Гната Хоткевича (М. Сперанський і М. Грушевський, найімовірніше, писали про той самий збірник) залишиться, можливо, єдиним

65 GORLENKO, V.: Kobzari y lirniki. *Kievskaja Starina*, 1884, janvar', s. 47.

66 СНОТКЕВИЧЪ, І.: Něskol'ko slov" ob" ukrainskich" banduristach" i lirnikach". *Ėtnografičeskoje obozrěnije*, 1903, № 2, s. 95.

67 SPERANSKIĬ, M.: Južno-russkaja pěsnja i sovremennye jeja nositeli. In: *Sbornik" Istoriko-Filologičeskago obščestva pri Institutě knjazja Bezborodko v" Něžině*. Tom" V. Kijev": Tipografija I. I. Čokolova, 1904, s. 132.

68 HRUŠEVSK'KYJ, M.: *Īstorija ukrajins'koji literatury*. T. IV. U Kyjivi: Z drukarni Deržavnogo V-va Ukrajinu – UAN, 1925, s. 211.

69 Ibidem.

70 Ibidem.

документальним підтвердженням його діяльності в цьому плані. Згадка про збірник «псалом» з нотами» — чи йдеться про музичні записи самого Хоткевича, чи лише про доступні йому фіксації попередників або сучасників, рукописи чи публікації — однаково інтригує, адже музичних варіантів духовних пісень усної традиції до нас дійшло значно менше, ніж словесних зразків.

Найдавніші публікації мелодій українського народного релігійного репертуару з'явилися на межі 60-тих–70-тих років XIX ст. завдяки Миколі Лисенкові: насамперед обробка для голосу з фортепіанним супроводом пісні «Ой зійшла зоря вечорова», що відкриває перший випуск «Збірника українських пісень»⁷¹; трохи згодом записано й видано твори з виконання Остапа Вересая⁷². Значний інтерес викликають і лірницькі варіанти з Таращанського повіту, якими ілюстрована праця М. Лисенка про народні музичні інструменти в Україні⁷³, а один з них — варіант «Сирітки» «Не ўдна годына одь Бога настала...» з Богатирки⁷⁴ від лірника Ридька — у вигляді обробки для голосу з фортепіано ввійшов до шостого випуску «Збірника українських пісень»⁷⁵.

На початку 80-тих років XIX ст. зароджується едиційна справа Кольбергівської україністики, в якій помітну частку становлять духовні пісні, розміщені у спеціальних розділах під назвами «дідівські», «набожні», «релігійні», «постові», хоч цікаві зразки такої творчості знаходимо й серед описів календарних та родинних обрядів, а також і серед інших видів пісень, об'єднаних у різні групи. Збирацька праця Оскара Кольберга у цій сфері сягає межі 50-тих–60-тих років XIX ст., охопила майже три десятиліття його життя, добре виявила глибше зацікавлення дослідника явищем народної релігійності шляхом пізнання поетично-музичних творів книжного й фольклорного походження.

71 *Zbirnyk "ukraïns'kych" pisen' Zibrav" y u noty zaviv" M. Lysenko. Peršyj Vypusk*. Trete vydanne. Kiev" y Odessa: U Boleslava Korejvo, cenz. 1868, — див.: *Notohrafičnyj pokazčyk vydan' muzyčnych tvoriv M. V. Lysenka. Ukl. O. Osadcja. L'viv: NB, 2001, s. 61; Zbirnyk "ukraïns'kych" pisen' Zibrav" y u noty zaviv" M. Lysenko. Peršyj Vypusk*. Trete vydanne. Kiev" y Odessa: U Boleslava Korejvo, cenz. 1868, s. 2–3.

72 LISENKO, N.: Charakteristika muzykal'nych" osobennostej malorusskich" dum" i pësen", ispolnjajemych" kobzarem" Veresajem". Noty k" dumam" i pësnjam", ispolnjajemym" O. Veresajem". In: *Zapiski Jugo-zapadnago Otdëla Imperatorskago Russkago Geografičeskago Obščestva. Tom" I. Za 1873 god*". Kijev": V" tipografii Imperatorskago Universiteta Sv. Vladimira, 1874, s. 11–21; *Dumy i pëśni, ispolnjajemyja Veresajem" i zapisanyja gg. Čubinskim" i Rusovym*". In: *Zapiski Jugo-zapadnago Otdëla Imperatorskago Russkago Geografičeskago Obščestva. Tom" I. Za 1873 god*". Kijev": V" tipografii Imperatorskago Universiteta Sv. Vladimira, 1874, s. 22–33.

73 BOJAN: Narodni muzyčni strumenty na Vkraini. *Zorë*, r. XV, 1894, č. 8, s. 185–187.

74 Богатирка зараз належить до Білоцерківського району Київської області (до 2020 року входила до Ставищенського району).

75 *Zbyrnyk "Ukraiïns'kych" pysen'. Zybrav" j u noty zaviv" M. Lysenko. Šostyj vÿpusk*". Kÿûv" [Moskva: Lyt. V. Hrosse], cenz. 1895, s. 42–43.

Результати польових досліджень такого матеріалу найкраще представлені в першій і другій частинах «Покуття»⁷⁶ та у виданих вже після смерті Кольберга фольклорно-етнографічних збірниках «Холмські»⁷⁷, «Перемиські»⁷⁸, «Волинь»⁷⁹, «Сяноцькі-Кроснянські»⁸⁰, «Русь Червона»⁸¹.

Наприкінці XIX – напочатку XX ст. інтерес до фіксації наспівів духовних пісень усної традиції посилюється. Передусім цей процес засвідчує унікальний збірник Порфирія Демуцького⁸². Вагомим внеском в історію таких студій можна вважати також опубліковані в 1904 році записи А. Кибальчича від Терентія Пархоменка 1902–1903 років⁸³, фонографічні записи Осипа Роздольського з Львівщини 1900–1902 років, які розшифрував Станіслав Людкевич, надруковані у 1908 році в окремому розділі відомої спільної їх праці⁸⁴, записи Климента Квітки з різних українських земель 1896–1921 років, зокрема об'єднаних під

- 76 KOLBERG, O.: *Pokucie*. Tom I. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1882, ss. IX + 360. Tom II. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1883, ss. IV + 300. Перевидання: KOLBERG, O.: *Dziela wszystkie*. Tom 29. *Pokucie, część I*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1962, ss. XIV + 360. Tom 30. *Pokucie, część II*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1963, ss. X + 300.
- 77 KOLBERG, O.: *Chełmskie*. Tom I. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1890, ss. VII + 369. Tom II. Kraków: Drukiem Wł. L. Anczyca i spółki, 1891, ss. VI + 265. Перевидання: KOLBERG, O.: *Dziela wszystkie*. Tom 33. *Chełmskie, część I*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964, ss. XII + 372. Tom 34. *Chełmskie, część II*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964, ss. X + 268.
- 78 KOLBERG, O.: *Przemyskie*. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1891, ss. XX + 243. Перевидання: KOLBERG, O.: *Dziela wszystkie*. Tom 35. *Przemyskie*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964, ss. XX + 244.
- 79 KOLBERG, O.: *Wołyń*. W Krakowie: Spółka wydawnicza polska, 1907, ss. XI + 450. Перевидання: KOLBERG, O.: *Dziela wszystkie*. Tom 36. *Wołyń*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1964, ss. XII + 452.
- 80 KOLBERG, O.: *Dziela wszystkie*. Tom 49. *Sanockie-Krośnieńskie, część I*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1974, ss. LX + 552. Tom 50. *Sanockie-Krośnieńskie, część II*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1972, ss. 448.
- 81 KOLBERG, O.: *Dziela wszystkie*. Tom 56. *Ruś Czerwona, część I*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1976, ss. LXXXI + 445. Tom 57. *Ruś Czerwona, część II. Zeszyt 1*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1978, ss. 768. *Zeszyt 2*. Wrocław–Poznań: Ludowa spółdzielnia wydawnicza, 1979, ss. 769–1435.
- 82 *Lyra y yju motyvy. Zybrav” v” Kŷjyvšŷyny P. Demuc’kŷj. Kŷjyv”*: Notopečatnja y drukarnja Y. Y. Čokolova, 1903. Перевидання: DEMUC’KYJ, P.: *Lira i jiji motyvy*. Charkiv: Vydavec’ Savčuk, O. O., 2012.
- 83 SPERANSKIĬ, M.: Južno-russkaja pėsnja i sovremennyje jeja nositeli. In: *Sbornik” Istoriko-Filologičeskago obščestva pri Institutě knjazja Bezborodko v” Něžině*. Tom” V. Kijev”: Tipografija I. I. Čokolova, 1904, s. 97–230.
- 84 Halyč’ko-rus’ki narodni mel’odiji. Čast’ II. Zibrani na fonograf J. Rozdol’s’kym, spysav i zredaguvav S. Ljudkevyc’. In: *Etnografičnyj zbirnyk*. T. XXII. U L’vovi: Z drukarnji NTŠ, 1908, s. 307–312.

назвою «Пісні набожні» в збірнику, що вийшов у Києві в 1922 році⁸⁵, мелодії лемківських духовних пісень, які Філарет Колесса зібрав у 1912–1917 роках і розмістив у «Етнографічному збірнику» в 1929 році⁸⁶.

Отже, це був час активного введення до наукового чи й ширшого обігу цілих циклів музичних зразків релігійної пісенності усної традиції. Поза тим, видання цього та наступних періодів виказують ще немало випадків фіксування і публікацій поодиноких творів. Особливе значення мають записи духовних пісень зі «забороненого» народного репертуару, які потрапили до друку «випадково»⁸⁷ або вже в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.: насамперед від лірника Івана Власюка завдяки Олексі Ошуркевичу й Юрієві Рибаківі⁸⁸, від кобзаря Георгія Ткаченка завдяки Софії Грици⁸⁹.

Зі всього тут сказаного легко зробити висновок про міждисциплінарний характер студій над духовною піснею як явищем народної культури, що об'єднує представників різних галузей, а передусім – фольклористів, етномузикологів, літературознавців, музикознавців. Проте відразу впадає ввічі, з одного боку, частота звертань до цієї теми, а з іншого – їх принагідність, коли дослідники обмежуються записами чи опрацюванням матеріалів або певної місцевості, або певних виконавців, розглядом конкретних творів чи мотивів, окремих вузьких проблем тощо. Відсутність спеціальної праці про духовну пісню української усної традиції, а також повнішого наукового видання відповідних текстів зумовлюють фактичну нерозробленість теми, насамперед у теоретичному плані. Таким чином, тут існує цілий ряд проблем не те, що невирішених, а нерідко й досі не поставлених.

Відокремити підгрупу авторських фольклоризованих духовних пісень від тих, які народні за походженням загалом нелегко – розпізнання книжної чи фольклорної генези тексту потребує іноді спеціальних студій. Суттєвим

85 Ukrajins'ki Narodni Melodiji. Zibrav K. Kvitka. In: *Etnohrafičnyj Zbirnyk*. Tom II. Kyjiv: «Slovo», 1922, s. 60–63. Перевидання: KVITKA, K. (2010): *Zibrannja prac': Pryžyttjevi publikaciji (1902–1941)*. Ініціатор та керівник проекту В. Луканьук; редактор Л. Добржанс'ка. Л'вів: Електронне perevydannya, 2010. [online]. Доступно з: http://labs.lnu.edu.ua/folklore-studies/wp-content/uploads/sites/3/2018/03/Kvitka_Klyment_Pryžyttjevi-praci_L'viv_2010.pdf. [cit. 22.03.2022].

86 *Narodni pisni z halyc'koji Lemkivščyny. Teksty j mel'odiji*. Zibrav, uporjadkuvav i pojasnyv d[okto]r F. Kolessa. In: *Etnografičnyj zbirnyk*. Tomy XXXIX–XL. U L'vovi: Z drukarnji NTS', 1929.

87 Див., наприклад, лемківський варіант «Лазаря» 50-тих–60-тих років ХХ ст.: *Ukrajins'ki narodni pisni z Lemkivščyny*. Zibrav O. Nyža, zahal'na redakcija S. Hrycy. Kyjiv: «Muzyčna Ukrajina», 1972, s. 285–286 та ін.

88 *Lirnyč'ki pisni z Polissja. Materialy do vyvčennja lirnyč'koji tradyciji*. Zapysy, vporjadkuvannja ta prymitky O. Ošurkevyc'a. Notni transkrypciji Ju. Rybaka. Rivne: «Rivnens'ka drukarnja», 2002, s. 47–62.

89 HRYCA, S.: *Transmisija fol'klornoji tradyciji*. Kyjiv–Ternopil': «Aston», 2002, s. 196–197.

є також зближення всіх цих компонентів у народному репертуарі, зведення їх до одної групи у сприйнятті носіїв традиції, взаємопроникнення елементів літературної та фольклорної поетики, професійної і народної музики, що дає підставу пересвідчитися в потребі насамперед паралельного дослідження такого матеріалу.

Історія усного поширення авторського тексту в народному середовищі завжди має свою «писемну» передісторію, яку не можна не брати до уваги. Водночас важливо, що серед збережених фольклоризованих зразків таких пісень інтерес для аналізу й спостережень становлять лише ті, які передають характерні особливості процесу трансформації, увібравши елементи місцевого колориту та інші ознаки втручання носіїв фольклорної традиції. Вони виділяються на тлі зафіксованих прикладів, які збирачі не раз називали «покаліченими» віршами чи такими, що не виказують ніяких цікавих «творчих відхилень» від книжного першотвору.

Спеціальне вивчення духовної пісні української усної традиції на основі друкованих та рукописних джерел різних періодів сприяє перегляду деяких за давнених стереотипів, породжених невиробленістю підходів до цього складного й багатогранного явища української культури. Матеріал поглиблених студій «розхитує» уявлення про досить пізню появу духовної пісні в народному середовищі, про те, що початок її вивчення припадає щойно на кінець ХІХ ст., як і припущення про загалом малу кількість зафіксованих текстів, про локальність поширення таких творів лише на Поліссі чи їх приналежність винятково до репертуару лірників, неактуальність для сучасних носіїв фольклору тощо. Спростування наукових мітів, у яких не раз і перебільшено популярність деяких творів, приписано їх відомим авторам, наближає до кращого пізнання української духовної пісні.

Отже, ознайомлення з давнішими й пізнішими записами, а понад усе — нагода стати свідком активного функціонування таких пісень у їх природній сфері справді відкриває ту картину «незліченного», за висловом вченого-романтика Дениса Зубрицького, багатства духовного народного репертуару, для осягнення якого потрібний і тривалий час, і наполеглива праця цілої дослідницької школи.

Бібліографія:

- Barokovì duchovni písnì z rukopysnych spìvanýkiv XVIII st. Lemkivščynu. Vstup, uporjadkuvannja i komentari* O. Hnatjuk. L'viv: «Misioner», 2000, 336 s.
- BOHDANOVA, O.: «Syrítka» u časovo-prostorovomu kontynuòmì lirnyč'koji tradyciji. In: *Problemy etnomuzykologiji*. Vypusk 2. Kyjiv: Vydavnyctvo NMAU im. P. Ĭ. Čajkovs'koho, 2004, s. 110–134.

- Bohorodycja v ukrajins'komu fol'klori*. Zібрала та vporjadkuвала H. Koval'. L'viv: «Afiša», 2006, 280 s.
- BOJAN: Narodni muzyčni strumenty na Vkrajinі. *Zorę*, r. XV, 1894, č. 8, s. 185–187.
- BORŽKOVSKĪJ, V.: Lyrnyky. *Kievskaja Starina*, 1889, sentjabr', s. 653–708.
- ČEREMS'KYJ, K.: *Šljach zvyčaju*. Charkiv: «Hlas», 2002, 447 s.
- ČUBINSKĪJ, P.: *Trudy etnografičesko-statističeskoj ěkspedicii v" Zapadno-russkij kraj*. Tom" pervyj. Vypusk" pervyj. S.-Peterburg": Tipografija V. Bezobrazova i komp., 1872, XXX + 224 s. Tom" tretij. Narodnyj dnevnik". S.-Peterburg": Tipografija V. Bezobrazova i komp., 1872, II + VIII + 486 + II s. Tom" pjatyj. S.-Peterburg": Tipografija Majkova, 1874, XXV + 1209 s.
- DEMUC'KYJ, P.: *Lira i jiji motyvy*. Charkiv: Vydavec' Savčuk, O. O., 2012, 310 s.
- DENYSJUK, Ī., HARASYM, Ja., HALAJČUK, V.: Fol'klorni zapysy z Polissja. In: *Visnyk L'vivs'koho unіversytetu*. Vypusk 31. L'viv: Vydavnyčyj centr LNU, 2003, s. 247–291.
- DJAKĪV, V.: «Fol'klor Čudes» u pidradjans'kij Ukrajinі 1920-ch rokiv. L'viv: «Afiša», 2008, 256 s.
- Dumy i pĕsni, ispolnjajemyja Veresajem" i zapisanyja gg. Čubinskim" i Rusovym". In: *Zapiski Jugo-zapadnago Otdĕla Imperatorskago Russkago Geografičeskago Obščestva*. Tom" I. Za 1873 god". Kijev": V" tipografii Imperatorskago Universiteta Sv. Vladimira, 1874, s. 3–52.
- Fol'klorni materialy z otčoho kraju*. Zібraly H. Sokil ta V. Sokil. U noty zavela L. Lukašenko. L'viv: «Misioner», 1998, 615 s.
- FRANKO, Ī.: Duchovna j cerkovna poezija na Schodji j na Zachodji. Vstup do studij nad «Bohohlasnykom». In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Ševčenka*. Tom CXIII. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1913, s. 5–22.
- FRANKO, Ī.: *Karpato-rus'ke pys'menstvo XVII–XVIII vv*. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1900, 162 s.
- FRANKO, Ī.: *Našū koljady*. L'vov": Z" drukarnĕ tovaristva imeni Ševčenka, 1890, 59 s.
- FRANKO, Ī.: Pisnja pro Pravdu i Nepravdu. In: *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Ševčenka*. Tom LXX. L'viv: Z drukarnji NTŠ, 1906, s. 5–70.
- GORLENKO, V.: Kobzari y lirniky. *Kievskaja Starina*, 1884, janvar', s. 21–50, dekabr', s. 639–657.
- GRINČENKO, B.: *Ėtnografičeskije materialy, sobrannyje v" Černigovskoj i sosĕdnich" s" nej gubernijach"*. Tom" III. Pĕsni. Černigov": Tipografija Gubernskago Zemstva, 1899, XXXII + 765 s.
- Halyc'ko-rus'ki narodni mel'odiji. Čast' II. Zібranі na fonograf J. Rozdol's'kym, spysav ĩ zredaguvav S. Ljudkevych. In: *Etnografičnyj zbirnyk*. T. XXII. U L'vovi: Z drukarnji NTŠ, 1908, s. I–V, 177–382.
- HNATJUK, O.: *Ukrajins'ka duchovna barokkova pĕsnja*. Varšava–Kyjiv: «Pereval», 1994, 188 s.

